

מתן תורה וקבלת תורה

הרב אליהו קרופניק

חג השבועות הוא לכאורה הפיסגה הרוחנית של השנה. אחרי החירות הפיסית שקבלנו בפסח, ואחרי ארבעים ותשעה ימי היטהרות והזדככות, סוף סוף הגענו לשלימות הרוחנית של מעמד הר סיני וקבלת התורה. וכיון שכן היינו מצפים שבהתאם לאופיו של היום יתבטא החג בבטויים רוחניים - "כולו לה'", וכשם שביאר הב"ח (או"ח תרע) שאת פורים שהיתה בו הצלה פיסית חוגגים בדברים גשמיים - סעודה ומשתה - ואילו חנוכה שהישועה שבו היתה רוחנית, אף מצוות היום הן רוחניות - נרות, הלל והודאה. אולם בגמרא מוצאים להיפך: "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם" (פסחים סח, ב) ופירש רש"י: "שישמח בו במאכל ובמשתה". ועוד מסופר שם: "ר' יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלה תילתא (שלישי לבטן ומובאר הוא - רש"י), אמר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא". וכן נפסק להלכה שאסור לצום בו אפילו תענית חלום, אף על פי שבשבת מותר.

עוד צריך ביאור מה שאמרו חז"ל (שבת פח, א): "מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר ר' אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא. אמר רבה אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקבלו כבר". ופרש"י: "מאהבת הנס שנעשה להם". וכבר הקשו התוס' שם למה הוצרך לכפות עליהם, הלא כבר אמרו "נעשה ונשמע" לפני כן. ועוד תמהו המפרשים מה ראו בנס של פורים יותר מגילויי שכינה ופתיחת שבעת רקיעין לפנייהם בהר סיני?

ונראה לבאר עפ"י דברי הנפש החיים (שער ד פ"י) שכתב: "ובשעת העסק והעיון בתורה ודאי שאין צריך אז לענין הדבקות כלל כנ"ל, שבהעסק ועיון לבד הוא דבוק ברצונו ודבורו יתברך, והוא יתברך ודבורו חד". והביא דברי המדרש (שמו"ר פל"ג): "כי לקח טוב נתתי לכם תורתיו אל תעזבו - יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו? אמר הקב"ה

לישראל מכרתי לכם תורת כיכול נמכרתי עמה שנאמר ויקחו לי תרומה וכו'". וכ"כ בספר התניא (פרק מז) שלזה אנו מרמזים בתפילתנו "ותתן לנו ה' אלקינו באהבה וכו'", שנתן לנו את עצמו כביכול. וביאור הענין שאף קודם מתן תורה השיגו יחידי סגולה את האמת והגיעו לדביקות בה' ולרוח הקודש על ידי ששיכלם גבר על גופם וזיככו אותו, וכמ"ש הרמב"ם (עכו"ם פ"א ה"ג) על אברהם אבינו: "כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו... עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מהתבוננתו הנכונה". וכן ביאר הרמב"ם במורה הנבוכים שהאבות, גם בעת עסקם בצאנם ובשאר עניני העוה"ז, היה שכלם דבוק תמיד בה'. אך רוב רובה של האנושות בילו ימיהם שקועים בהבלי העוה"ז מבלי לגלות כלל את דרך האמת ותכלית החיים. אולם החסד הגדול של מתן תורה היה שנפתחו שערי האמת והקירבה לה' לאומה שלימה - אנשים, נשים, וטף - ושוב "לא בשמים היא", אלא "קרוב אליך הדבר מאוד בפיו ובלבבך לעשותו" (דברים ל, יד), על ידי שהקב"ה מסר את עצמו כביכול עם התורה, ועלינו רק לעסוק בתורה והמאור שבה מחזירנו למוטב ומוביל אותנו להצלחה הנצחית.

נמצא שלא השכל והנשמה הם שהרויחו ממתן תורה, שהרי הם גם לפני מתן תורה יכלו להשיג את תכלית החיים, אלא הגוף הוא שזכה לדרך לקירבה לה', אע"פ שהוא עדיין מעורה בתוך חיי העולם הזה. הוא שאמרו חז"ל (קדושין ל, ב): "נמשלה תורה כסם חיים, משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי. כך הקב"ה אמר לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו". ולפי המשל משמע שקודם מתן תורה לא יכולנו לאכול ולשתות כרצוננו מפני שהחומריות והיצר הרע היו מחשיכים ומעכירים את שכלנו, ורק מי שפרש מעניני העולם הזה או שהתעלה מעל להנאות הגשמיות יכול היה להגיע לרוחניות בימים ההם. אבל עכשיו שניתנה לנו תורה, כל זמן שעוסקים בתורה יכול אדם לחיות בתוך העולם הזה ובכל זאת להשיג קירבה לה', שהתורה מרוממתו משפלות וגסות החומר, ואף האכילה והשתיה נהפכות לחפצא של מצוה ועבודת ה'. וכמו שהרבי מקוצק היה

אומר שאת ה"חציו לה' וחציו לכם" שבחגים יש לחלק לאורך ולא לרוחב, כלומר שגם באכילה ושתיה יהיה חלק לה', ובתורה ובתפילה נהנה גם אנחנו. וכע"ז מפרש הקדושת לוי (פ' ויקהל) את הפסוק "ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם" (שמות לא, יד), שבשבת אף ה"לכם" הוא קודש לה'.

ועכשיו מובן מדוקא שבועות בעינן "לכם", כי הוא חג של הגוף! ולכן ר' יוסף חגג דוקא בבשר שהוא שמחה גשמית. וכן ביאר הכלי יקר (ויקרא ב, יב) שבפסח חייבים להתרחק מחמץ ושאר וכן אין מקריבים שאור בשום קרבן, אבל דוקא בשבועות מביאין קרבן שתי הלחם בחמץ, להראות שביום זה אין מפחדים מה"שאור שבעיסה", אלא יש בכוחנו על ידי התורה להעלות אף אותו לקדושה. ולכן קרבן העומר ממחרת הפסח הוא מהשעורים שהם מאכל בהמה, כי למרות שזכו לחירות ממצרים מכל מקום עדיין חיו בתוך החומריות. ואילו שתי הלחם שבשבועות הם מהחיטים שהוא מאכל אדם בעל מעלה שכלית רוחנית, שעליו אמרו חז"ל שאין דעת בתינוק עד שטועם טעם חיטים. (סנהדרין ע, ב ורש"י שם). וע"ע בזה במהר"ל בדרשה על התורה הובא בסוף באר הגולה.

ובזה מובן מה שהוצרך הקב"ה לכפות הר כגיגית, שכבר פירש הקדושת לוי (קדושה ראשון) ועוד מפרשים שאמנם כבר אמרו נעשה ונשמע, אבל זה היה ברגע מרומם של "קרבנו לפני הר סיני" תוך חיים על-טבעיים במדבר כשהשכל היה משוחרר מהשפעות הגוף; אבל היה חשש שכשיחזרו לחיי העוה"ז, החושך של שפלות החומר יערער את תוקף קבלתם ותגברנה תאוות הגוף ושיגרת החיים על בהירות השכל. לכן כפה עליהם את ההר כגיגית, וכמו שביאר מהר"ל (תפארת ישראל פל"ב) להראות "שאי אפשר זולת זה שלא יחזור העולם לתוהו ובוהו". ובמקום אחר מבאר במשל, שכשם שצומח אינו יכול לותר על מעלת הצמיחה שלו ולהשאר בדרגת דומם, שהרי אם עוקרים צמח ממקור יניקתו נובל ונרקב ואינו נשאר כמו אבן דומם, כן עם ישראל אינו יכול לוותר על מעלת התורה שניתנה להם ולחיות חיי העולם הזה בסיסמת "ככל הגויים בית ישראל", אלא אין לו קיום כלל בלי תורה. ומכל מקום נמצא שקבלת התורה במסגרת החיים החומרניים והטבעיים של חיי היום יום נשארה בכפייה במשך דורות רבים, תוך כדי קונפליקט ומאבק פנימי - המוכרים לנו היטב - בין תכתיבי השכל מול רצונות הגוף - "אוי לי

מיוצרי אוי לי מיצרי". עד שבימי אחשורוש ראו בחוש שכשנטשו את דרך התורה להשתחוות לצלם ולהשתתף בסעודת אחשורוש לצורך הקיום הפיסי במצב של גלות בין האומות, דוקא אז הסתכנו בגזירת שמד, להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, ורק כשחזרו לתורה בצומות ותפילות ועסק התורה חרף גזירות המן, דוקא אז עלו והצליחו גם בחיי עוה"ז. ובזה נבקעו מחיצות הגוף וההתנגדות לחיי התורה, וקבלו את התורה בשמחה ובלב שלם תוך הרמוניה פנימית. ולהכרה זו דורנו בפרט היה צריך להגיע, שהרי המתבונן במצב דורנו רואה בחוש איך שמרוב רדיפת החומריות מביאים על עצמנו צרות ואף מחלות פיסיות ונפשיות שלא נודעה דוגמתן בעבר. ורק הבן תורה משוחרר מכל מרעין בישינ אלו, ואשריו בעוה"ז וטוב לו לעוה"ב. וכן אמרו חז"ל (אבות דר' נתן פ"כ): "כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם, שכן כתוב בספר תלים ע"י דוד מלך ישראל שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים. וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו נותנים לו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, וכו'".

אולם לכאורה מצטייר מדברינו שאפשר לשבת בכסא נוח עם סיגריה או פחית קוקה קולה ביד, ומן השמים יכניסו בנו קדושה ורוח הקודש באמצעות התורה. אבל האמת היא שכתוב להיפך: "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה וכו'" (אבות פ"ו מ"ד). וכבר נפסקה ההלכה בשולחן הערוך (יו"ד רמו, כא): "אין דברי תורה מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם ולא בלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד וכו'". אמנם גם את זה ביאר לנו הנפש החיים (שער ד' פ"ד) שמבלי להכין אוצר של יראת שמים וטוהר מחשבה בלב, אין כלי קיבול לקבל את הסגולות הנפלאות של התורה. והוא קובע: "לפי ערך גודל אוצר היראה אשר הכין לו האדם, כן על זה הערך יוכל ליכנס ולהשתמר ולהתקיים בתוכו תבואות התורה כפי אשר יחזיק אוצרו". וכך פירש בספרו רוח חיים על פרקי אבות (פ"ו מ"א) על: "ומכשרתו להיות צדיק" - "כי האדם כשרוצה להתדבק בהקב"ה במדריגה עליונה צריך מתחילה לסור מהרע אשר נתפגל בגיעולי יצרו וכדמיון

כלי איסור אם לא יגעילנו להפליט האיסור שבלעה, אם יבשל הנזיד בה יאסר, אך הכלי באש יובא ויגעילנה תחילה ויכשירנה ואח"כ יבשל מאכל בה. כן הלב הטמא כל אשר יתנו בתוכו יטמא וכו". ועוד ביאר שם שכל שדפנות הכלי דקות, כן ירבה כח הקיבול של הכלי, והסיק לפי זה שאילו היה בדורנו איש עניו כמשה רבנו, אף הוא היה זוכה לידיעת התורה כמשה רבנו! (מע"ע מהר"ל תפא"י פ"י ורמח"ל בדרך ה' ח"ד פ"ב).

וזהו ההבדל בין הלוחות הראשונים ללוחות האחרים, שחז"ל אמרו (ערובין נד, א): "אלמלא לא נשתברו הלוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל". וביאר הגר"ש שקאפ בהקדמתו לס' שערי יושר "שהיתה בהן סגולה שאם למד אדם פעם אחת היה שמור בזכרונו לעולם". אולם מכיון שמתנה זו ניתנה לישראל מעל למדריגתם ומבלי שהכינו כלי קיבול להשגה כה גבוהה בתורה, לא היה לה קיום, וכעבור זמן קצר נכשלו בעגל ונלקח מהם. ולאחר שהסכים הקב"ה לתת את הלוחות השניות ציווה "פסל לך וכו'", וביאר השערי ישר שם שהוא "רמז לכל מקבלי התורה שיכין כל איש ישראל לוחות לעצמו לכתוב עליה דבר ה', וכפי הכשרתו בהכנת הלוחות כן תהיה קבלתו", ורק אז יהיה קיום לתורתו. ואולי בזה תתורץ קושית המ"א (תצד) ושאר המפרשים אין אנחנו אומרים בשבועות "זמן מתן תורתנו", הלא קיי"ל להלכה שבז' בסיון ניתנה תורה, ואילו לדידן לעולם שבועות חל בו' בסיון? שהנה מבואר בשל"ה וברמח"ל שהחגים שלנו אינם זכר לאירועים בעבר גרידא, אלא "שכל תקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מן הזמנים, בשוב תקופת הזמן ההיא יאיר עלינו אור מעין האור הראשון ותחודש תולדת התקון ההוא במי שקבלו" (דרך ה' ח"ד פ"ז). ואם כן מאחר והקב"ה קבע יום ו' בסיון ליום השפעת התורה מגנזי מרומים לעולמנו לדורות, אע"פ שמשה רבנו הוסיף יום אחד מדעתו, כדי שדור יוצאי מצרים יתאמצו עוד יום אחד להכין בתוכם כלי קבול לתורה, מכל מקום היום "שיאיר עלינו מעין האור הראשון" של מתן תורה מצד הקב"ה בכל דור נשאר בו' בסיון. ואין שבועות זמן קבלת תורתנו, אלא זמן מתן תורתנו, ואילו קבלת התורה ע"י שמכשירים את עצמנו לקלוט אותה בשלימות היא עבודה תמידית של כל ימות השנה ושל כל ימי חיינו, מדריגה אחר מדריגה.

נמצינו למדים שני דברים עיקריים בעניין יחסנו לתורה: כמה גדולה צריכה להיות שמחתנו בזה ש"חמלה גדולה ויתירה" חמל עלינו, ו"צבי ואתרעי בן ומסר לן אורייתא", שהיא דרך ההצלחה האחת והיחידה בעוה"ז ובעוה"ב - ברוחניות ובגשמיות. אבל, כל הסגולות הנפלאות של התורה מוענקות לאדם ומתקיימות בידו רק לפי ערך האוצר וכלי הקבול שיצר בתוכו וכפי רוב העמל שהשקיע בקנייתה. ומכל מקום נתבאר שעניני החומר בעוה"ז אינם בהכרח סתירה לתורה, שהרי התורה היא תבלין ליצר הרע, אלא דוקא בתחילת כניסתו לשערי תורה נחוצה ההמנעות הזו מעניני העולם. אבל כבר כתב הנצי"ב (העמק דבר שמות טו, כז) שהסמיכה התורה פרשת המים המרים שבמרה לפרשת שטים עשרה עינות המים ושבעים התמרים שבאליים "ללמדנו עניין שנוגע לדבר שניתן לדעת במרה, והיינו דכמו שהודיע משה אשר זהו דרכה של תורה להסתפק בצמצום, אבל זה אינו אלא בתחילת בואו לכח התורה המכונה דרכה של תורה, אבל אחר שזכה והשיג מצלת התורה זוכה להתפרנס בריוח ובדברים המרחיבים דעת להוסיף לקח בתורה, וכדאיתא במס' ע"ז ספ"א העוסק בתורה נכסיו מצליחין כו', ומש"ה כמו שניתנה להם במרה מדת הצמצום וההסתפקות, כך ניתן להם אחר שעסקו בתורה באליים שטים עשרה עינות מים והוא בריוח גדול ושבעים תמרים... כל זה הראה הקב"ה לישראל בתחילת צמיחת האומה והליכות עולם להם, ומזה ישכילו לדור דור".